

Bokmeldinger

Susanne Nylund Skog 2018. *Samlare, jägare och andra fågelskådare*. Stockholm, Carlssons. 200 s.

Anmeldt av Dag Hundstad

Fugler fascinerer. De er lydspor til naturopplevelser, rammer inn årstider og fungerer som miljøbarometer. Fugler er også utgangspunkt for en subkultur av fuglekikkere. Som alle subkulturer har fuglekikkerne sitt eget normsystem og vokabular, samt en rekke undergrupper. Noen vil kanskje kjenne til den amerikanske komedien *The Big Year* (2011), som skildrer mer ekstreme utøvere av denne interessen. Disse miljøene er utgangspunktet for etnologen Susanne Nylund Skogs studie med den underfundige tittelen *Samlare, jägare och andra fågelskådare*. Dette er en elegant bok, både lettlest og klok. Tema er hverken fugler eller fuglekicking *per se*, derimot er det fuglekikkernes egne fortellinger som er utgangspunkt for analysen.

Min egen lesning av boka er farget av en viss kjennskap til disse miljøene. (Svenskene ville vel ha gitt meg den lite flatterende betegnelsen «søndagsskådare», men jeg har i det minste stor respekt for engasjementet og kunnskapen som finnes blant de mer dedikerte utøverne.) Jeg har latt meg imponere av forfatterens evne til å trenge inn i en for henne ukjent verden. Susanne Nylund Skog er nemlig ikke selv fuglekikker, og har avslått flere tilbud fra sine kontaktpersoner om å selv bli tatt med ut «i felten». Når praksisen blir utelatt mister man unektelig en del observasjoner som kunne ha vært

interessante, men analysen blir desto mer stringent. Forfatteren går undrende inn i sitt studieområde, henter ut sine fortellinger fra et variert materiale og makter å perspektivere sine funn på interessante og tankevekkende måter.

Kjønnsperspektivet er sentralt for forfatteren. Selv om kvinner i større grad har latt seg bite av basillen de siste årene, er fuglekicking en sterkt mannsdominert aktivitet, og iscenesettelsen av ulike maskulinitetsidealer utgjør en sentral del av analysen. En inspirasjon for forfatteren er Ella Johanssons avhandling *Skogarnas fria söner* (1994) om maskulinitet blant svenske skogsarbeidere. Av og til kan nok parallellføringen mellom disse nokså ulike miljøene synes noe søkt, men forfatterens typetegninger er gode. Blant de for meg gjenkjennelige idealtypene er den grønnkledte *ornitologen*, kyndig men traust, og ynglingemaskuliniteten personifisert i form av *kryssjegeren*, som en mer actionfylt, men også omdiskutert skikkelse.

Boka starter med en beskrivelse av *kryssingen*, som står sentralt for mange fuglekikkere. Begrepet stammer fra krysset som sirlig ble innført i fugleboka når en ny art var observert. I dag foregår denne registreringen for mange ved hjelp av digitale ressurser, i Sverige *Artportalen* og i Norge *Artsobservasjoner*. Slike nettsider er likevel ikke først og fremst redskap for kryssing, men vellykkede eksempler på såkalt «citizenscience», der forskerne kan utnytte veldige datamengder som engasjert lekfolk har samlet inn.

For fuglekikkeren er krysset både en fortelling og et element i en samling. Her

finner man en rekke underkategorier. Her til lands har vi «norgeskryssset», som gjerne feires med et «Gullbrød» av marsipan. Ellers opereres det blant annet med kommunekryss og ulike lokalitetskryss, som «tomtekryss» som gjelder fugler observert på egen eiendom. Gjevst i samlingen er «edelkryssset», som er reservert for arter som fuglekikkeren selv har identifisert og dokumentert. Edelkryss av sjeldne arter gir prestisje i miljøet. Prestisjen er også knyttet til strevet og tiden som er lagt ned for å krysse arten, og som utgjør en sentral del av beretningen. Prestisjen kan imidlertid raskt mistes igjen hvis observasjonen underkjennes (på svensk betegnet som «kokt i bajs»!), og tilliten kan være vanskelig å bygge opp igjen, særlig for de som er nye i miljøet. For nykommerne kan derimot et godkjent edelkryss av en sjelden art betraktes som en rituell overgang til å bli akseptert i fuglekikkermiljøet.

De mest kryssegale, såkalte *twitchers*, kan slippe alt de har i hendene og reise til en helt annen del av landet hvis det oppdages en raritet de ikke har på listen sin. Med mobiltelefoner går nyhetene om den sjeldne fuglen lynraskt, og resulterer i en tilstrømming av fuglekikkere, et fenomen som på svensk betegnes som et *drag*. Et typisk eksempel er en gråhodevipe som i disse dager (mai 2019) ble funnet utenfor Arendal. I løpet av et par timer var 40–50 fuglekikkere på plass, og neste dag ble flokken også supplert med fuglefolk fra utlandet. I boken får vi blant annet høre en fortelling om en mor som lar et barn skulke skolen for å oppleve en ny art sammen med henne. En del fuglekikkere ser med skepsis på denne ekstremkryssingen, som forfatteren hevder har økt i omfang fra 1990-årene. Dette har resultert i spenninger i miljøet.

Et eget kapittel er viet sjargongen blant fuglekikkere, som både virker gruppeforsterkende og ekskluderende. Som på mange andre områder har svenskene her importert

og utviklet et spesialisert vokabular som til dels enda ikke har spredt seg til Norge. Vel har vi på norsk de senere år innført det svenske begrepet «skåding» og det engelske «jizz», en betegnelse på det opplevde totalinntrykket av fuglen som ikke så lett lar seg definere. Mange andre begreper i boka var likevel nye for meg, som «stringaren», en fuglekikker som ikke har tillit i miljøet. I helt andre ende av prestisjeskalaen finner vi de virkelig legendariske fuglekikkerne, som er omgitt med en aura av myter og vandrehistorier.

I kapittelet *Samla och ordna* settes denne noe abstrakte formen for samlervirksomhet inn i en bred kontekst. For fuglekikkere dreier kryssingen seg om å fylle hull og komplettere. Likevel dreier ikke samlingen seg bare om systematikk, siden det er knyttet sterke følelser til mange av funnene.

Forfatteren bruker enkelte dristige språklige bilder og analogier i framstillingen. Blant annet beskriver hun, etter eksempel fra folkloristen Susan Stewart, at når fuglen blir omgjort til dokumentasjon og beretninger *dør* den som levende fugl og oppstår som samleobjekt i form av krysset. Mer trefende synes jeg det er når hun beskriver funnbeviset (oftest et dokumentasjonsfoto) som et trofe, som *udødeliggjør* funnet. Et godt bilde er det også når øyeblikket der fugleinteressen tennes sammenlignes med en religiøs oppvåkning. Etter at gnisten først er tent, ser fuglekikkeren seg sjelden tilbake, og en søker til likesinnede i en «menighet». Oftest varer også engasjementet livet ut, selv om det kan ha varierende intensitet i ulike livsfaser.

Det lengste kapittelet i boka er viet jakten på de sjeldne artene og konkurransen fuglekikkerne imellom. Alle med et visst kjennskap til miljøet vil ha notert seg den sterke kompetitive dimensjonen. Av og til formaliseres konkurransene i form av «Bird Race» eller «Big Day», der det er om å gjøre

å se flest mulig forskjellige arter i løpet av et begrenset tidsrom. På denne måten kan fuglekikking sees som en sport, der det eksisterer en rekke ulike grener. Konkurransen om sjeldne funn kan føre til opphetede diskusjoner om «kryssbarheten» av funnet.

Også her er kjønnsdimensjonen sentral. Forfatteren hevder at en typisk fuglekikker gir uttrykk for en homososial tevlingsinnrettet form for maskulinitet. De som «vinner» konkurransen er de som er villige til å ofre alt annet for aktiviteten, og idealtypen her er en fraskilt mann – livssituasjonen skyldes at han naturligvis ikke er til å leve med. Bare de aller mest erfarne fuglekikkere kan stille seg utenfor denne konkurransen og likevel nyte respekt.

Synet blant menn er at kvinnene i miljøet ikke er like opptatt av konkurransen, men verdsetter de sosiale og estetiske sidene ved aktiviteten. Blant annet vises det til en blogg av en kvinne som ikke en gang tar seg bryet med å navngi artene hun observerer, men som har et vennskapelig og moderlig forhold til fuglene. Analysen av fuglekikkingen som kjønnet aktivitet er skarpsindig, selv om den kunne hatt flere nyanser.

Reiserapporter fra «fugleturer» i inn- og utland er tematisert i et eget kapittel. Den mest interessante observasjonen her er vel her de koloniale assosiasjonene som gjør seg gjeldende ved lesingen av denne sjangeren.

Brorparten av boka dreier seg om kryssing, artsjakt og konkurranse, noe som kan gi et forkjært bilde av det som er en mangslungen aktivitet. Fuglekikking lar seg ikke redusere bare til disse elementene, noe forfatteren berører i sitt siste kapittel. Her tas det opp flere interessante perspektiver som vi gjerne kunne ha hørt mer om. Opplevelse og estetikk framstår som en fellesnevner for utøverne, og ofte inneholder selv nøkterne feltrapporter naturlyriske elementer. «Naturen» i fuglekikkernes

verden kan imidlertid være konstruert på en særegen måte, slik at også en søppelplass som tiltrekker fugleliv kan bli «natur».

Også miljøvernaspektet er viktig for utøverne. Forfatteren påpeker at dette ikke er noe nytt, men at denne dimensjonen har kommet mer i forgrunnen de senere år. Kanskje er det snarere slik at fuglefolket her har vært i front lenge? Her til lands kan en vise til et klassisk verk som *Rovfuglene og viltpleien* (1952) av Yngvar Hagen, som førte til en debatt som på sikt førte til konkrete fredningstiltak. Og da åkerriksa sluttet å «krekse» på norsk jordbruksjord i tiårene etter krigen fikk man et tydelig eksempel på hvordan modernisering og strukturrasjonalisering kunne innvirke på naturen rundt oss.

Tidligere hadde man som kjent en kanarifugl i gruvene for å vise når det var fare på ferde, og i vår tid har fuglene en funksjon som miljøbarometer. Utviklingen er skremmende, og Rachel Carsons dystopi *The silent spring* (1962) synes å rykke stadig nærmere. I sin fine studie viser Susanne Nylund Skog oss også at *engasjementet* er et fellestrekk ved fuglekikkernes fortellinger. I dag trenger vi dette engasjementet mer enn noen gang.

Lotta Fernstål og Charlotte Hyltén-Cavallius 2018. *Romska liv och platser: Berättelser om att leva och överleva i 1900-talets Sverige*. Stockholm, Stockholmia förlag. 243 s. Illustrert.

Anmeldt av Ida Tolgensbakk

Denne boka er resultatet av et årelangt prosjekt, med oppstart i 2013, som har inkludert mange menneskers arbeid og flere institusjoner. Vi er nok flere som har hørt om prosjektet i ulike sammenhenger, og gledet oss til å lese mer. Det har endt i en monografi der seks tematisk atskilte, krono-